

РЕЦЕНЗІЇ

*Олександр Копиленко,
доктор юридичних наук, професор,
академік НАН України,
заслужений юрист України,
директор Інституту законодавства
Верховної Ради України*

Актуальне дослідження права інтелектуальної власності у конституційно-правовому аспекті*

Динамічні процеси сучасного суспільно-політичного розвитку вимагають швидкого і вчасного реагування правової науки на виклики часу для ефективного забезпечення законодавчої діяльності і правозастосування. До числа таких наукових розробок належить монографія Н. В. Бочарової «Конституціоналізація інтелектуальної власності в умовах інформаційного суспільства і економіки знань». Актуальність теми монографічного дослідження обумовлена тим, що сучасні конституції діють в нових соціальних умовах, детермінованих інформатизацією, комп'ютеризацією і переходом до високотехнологічних виробництв. Крім того, характерною рисою сучасного правового розвитку є конституціоналізація правових систем. Потреба в конституціоналізації детермінована необхідністю забезпечення ед-

ності правового регулювання і стабільності правової системи. Конституціоналізація передбачає насиченість конституційними нормами та принципами усіх сфер соціально-правового буття суспільства. Суспільні процеси, своєю чергою, впливають на характер і зміст конституційних норм, сприяють розширенню кола об'єктів конституційного регулювання. Як зазначає автор монографії, так сталося з інтелектуальною власністю, яка на тлі розвитку науково-технічного прогресу і підвищення її соціальної функції, як фактору стимулювання і охорони результатів творчої діяльності, знайшла відображення в нормах конституцій.

У рецензованій монографії уперше у вітчизняному правознавстві зроблена спроба і, на наш погляд, досить вдала, проаналізувати процеси конституціоналізації права інтелек-

* Бочарова Н. В. Конституціоналізація інтелектуальної власності в умовах інформаційного суспільства і економіки знань /за ред. д.ю.н., проф., засл. діяча науки і техніки України М. О. Баймуратова– Дніпро: Інновація, 2019. 356 с.

туальної власності, яке є відносно молодим правовим інститутом, що стрімко розвивається в умовах дигіталізації суспільства і прискороного технологічного розвитку. Треба вітати звернення автора до такої проблематики, оскільки в українській науці конституційного права помітно відчувається брак робіт, які б досліджували вплив конституцій і особливості конституційного регулювання у так звану кібер-епоху, коли економічні і технологічні перетворення сучасності доповнюються розвитком прав людини, демократизацією правової держави, а людина-творець постає у центрі сучасної програми розвитку. Креативність і здібність до творчості впливають на правовий статус особи в контексті його розширення, трансформації та вдосконалення і об'єктивно потребують конституційного забезпечення.

Монографія структурно складається з трьох розділів, в яких розглянуті теоретико-правові основи конституційного права на інтелектуальну власність, конституціоналізація інтелектуальної власності в національних правових системах та конституційно-процесуальне забезпечення права людини на результати творчої діяльності та інтелектуальну власність. Серед дослідницьких завдань були поставлені такі важливі проблеми, як визначення історико-правових аспектів матеріально-правового конституювання права на результати творчої діяльності та інтелектуальну власність; аналіз права людини на результати творчої діяльності та інтелектуальну власність в дискурсі антропології права та кризь призму конституційної аксіології; дослідження інтелектуальної власності як об'єкту конституційного регулювання; рівні формалізації конституційного права людини на інтелектуальну власність в конституційних текстах держав світу (первинна конституціоналізація); роль конституційного правосуддя в конституціоналізації інтелектуальної власності в національних правових системах

(вторинна конституціоналізація); значення загальних конституційно-процесуальних норм для процесу конституціоналізації інтелектуальної власності.

Методологія проведеного дослідження базувалась на аксіологічному підході до аналізу змісту конституцій, побудованому на виявленні конституційних цінностей. Інтелектуальна власність в умовах інформаційного суспільства забезпечує розвиток науково-технічного прогресу і культури, визначаючи розвиток суспільства. Вона стає таким чином соціальною цінністю, забезпеченою конституційним захистом. Актуальним і своєчасним в українських реаліях є, на наш погляд, висновок автора монографії, що, на основі нормативних приписів конституцій потрібне формування відповідної правосвідомості щодо цінності права інтелектуальної власності. В цьому сенсі політика держави повинна бути скерована на виховання поваги до творців інтелектуальних продуктів, а також на пропаганду і роз'яснення значення і цінності інтелектуальної праці засобами виховної, освітнянської практики та піар-діяльності. В роботі ставиться питання про необхідність поєднання для цього зусиль державних інститутів та громадянського суспільства у вигляді державно-приватного партнерства. Одночасно, вважаємо обґрунтованою пропозицію, щоб в тексті Конституції України і текстах спеціальних законів з права інтелектуальної власності зробити наголос на необхідності не тільки захисту інтересів авторів, але і на можливості суспільства мати доступ і користуватися інтелектуальними і творчими результатами, з метою подальшого розвитку науки, технічного прогресу і культури.

В доктринальному плані слід відмітити запропонований автором дослідження антропологічний підхід, який означає, що забезпечення і охорона інтелектуальної власності повинні проводитися з позицій гарантування прав особи. Крім того, вплив

конституцій на право інтелектуальної власності не вичерпується конкретною нормативністю. Конституції визначають дух і загальну спрямованість спеціального законодавства. На думку багатьох західних дослідників (Р. Епштейн, С. Лемлі), захист інтересів невеликої групи правласників сучасною системою правової охорони інтелектуальної власності, – протирічить інтересам суспільства і правам людини на свободу самовираження, доступу до надбань культури і освіти, охорону здоров'я і повноцінне харчування. Феномен піратських партій, рух за вільне програмне забезпечення – яскраві покажчики невдоволення сучасним станом речей. Вихід вбачається у конституціоналізації інтелектуальної власності, яка буде означати домінування конституційного захисту, здатного забезпечити свободу творчості і науковий розвиток.

Відмітимо, що поряд з аналізом складних теоретичних проблем монографія насичена цікавим фактичним матеріалом з питань сучасної правової охорони інтелектуальної власності і практики застосування конституційних норм. Це резонансні рішення зарубіжних конституційних юрисдикцій (наприклад, справа *Hadopi* у Франції, або справа про *Міккі Мауса* у США), характеристика поглядів провідних західних інтелектуалів з питань інтелектуальної власності (Р. Столлмена, Дж. Стігліца, Л. Лессіга), або боротьба індіанських общин *Латинської Америки* за колективну ін-

телектуальну власність на традиційні знання. Привертає увагу використання значного масиву міжнародно-правових документів та доктринальних джерел сучасної зарубіжної юриспруденції, які до цього часу були мало відомі у вітчизняному правознавстві. Вважаємо це важливим, бо обізнаність з концепціями і новітніми підходами світової юридичної думки, повинні стати нормою для українських дослідників.

Відзначаючи творчий характер і професіоналізм проведеного дослідження, маємо зробити декілька критичних зауважень. Так, на наш погляд, більш ґрунтовним міг би бути аналіз таких проблем, як вплив сучасних міжнародних стандартів прав людини на національні конституції в плані закріплення права на інтелектуальну власність, свободу творчості та користування результатами творчої діяльності. Не достатньо повно висвітлені конституційні аспекти юрисдикційного і неюрисдикційного захисту інтелектуальної власності, потребує подальшого вивчення проблема інтелектуальної власності як об'єкта конституційного регулювання.

Разом з тим, вважаємо, що наведені зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку монографії Н. В. Бочарової, а мають бути стимулом для подальшого наукового пошуку. Монографія має «проривний» характер і потребує подальших досліджень актуальної в теоретичному і практичному відношеннях теми.